

УДК 904(477)«1917–1977»

ВІН ВІРИВ, ЩО УКРАЇНА БУДЕ ВІЛЬНОЮ (ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О. ШТУЛЯ-ЖДАНОВИЧА)

Сергій ГУБСЬКИЙ

науковий співробітник відділу історичних студій НДІУ

Анотація. Стаття присвячена 100-річчю з дня народження видатного українського політичного діяча, літературознавця, журналіста, голови ОУН(м) (1964–1977), головного редактора газети «Українське слово» (1948–1977) Олега Штуля. Основна увага звертається на значення його політичної і громадської спадщини для сучасних процесів державотворення в Україні. Висвітлюються кроки, спрямовані на його заслужене визнання в сучасній Українській державі.

Ключові слова: О. Штуль-Жданович, Україна, Організація українських націоналістів, громадсько-політична діяльність, повстанська боротьба, літературознавство, журналістика, історіографія, український народ, похідні групи, націоналізм.

ОН ВЕРИЛ, ЧТО УКРАИНА БУДЕТ СВОБОДНОЙ (К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ О. ШТУЛЯ-ЖДАНОВИЧА)

Сергей ГУБСКИЙ

научный сотрудник отдела исторических исследований НИИУ

Аннотация. Статья посвященная 100-летию со дня рождения выдающегося украинского политического деятеля, литературоведа, журналиста, председателя ОУН(м) (1964–1977), главного редактора газеты «Українське слово» (1948–1977) Олега Штуля. Основное внимание уделяется значению его политического и общественного наследия для современных процессов государственного строительства в Украине. Освещаются шаги, направленные на его заслуженное признание в современном Украинском государстве.

Ключевые слова: О. Штуль-Жданович, Украина, Организация украинских националистов, общественно-политическая деятельность, повстанческая борьба, литературоведение, журналистика, историография, украинский народ, походные группы, национализм.

HE BELIEVED THAT UKRAINE WOULD BE FREE (FOR THE 100TH ANNIVERSARY OF O. SHTUHL-ZHDANOVYCH'S BIRTH)

Serhii HUBSKYI

research fellow of the Historical Studies Department of RIUS

Annotation. The article is devoted to the 100th birth anniversary of the famous Ukrainian politician, literary critic, journalist, head of the OUN (m) (1964–1977), editor-in-chief of the newspaper “Ukrainske slovo” (1948–1977) Oleh Shtuhl. The main attention is drawn to the significance of his political and public heritage for the modern processes of state-building in Ukraine. The steps taken towards his well-deserved recognition in the modern Ukrainian state are highlighted.

Key words: O. Shtuhl-Zhdanovych, Ukraine, Organization of Ukrainian Nationalists, public-political activity, insurrectional struggle, literary studies, journalism, historiography, Ukrainian people, derivative groups, nationalism.

1 липня 2017 р. минуло 100 років з дня народження видатного українського політичного і військового діяча, літературознавця, журналіста, голови ОУН(м) (1964–1977), головного редактора газети «Українське слово» (1948–1977), борця за незалежність України Олега Штуля (псевдоніми: О. Жданович і О. Шуляк), який все своє свідоме життя присвятив одній великій меті – звільненню України від усіх іноземних поневолювачів та відновленню і розбудові незалежної української держави.

В часи панування комуністичного режиму в СРСР і в його складовій частині УРСР об'єктивної і неупередженої інформації, зокрема щодо О. Штуля та інших визначних діячів українського національно-визвольного руху, майже не було, а якщо його ім'я десь і згадувалося в масиві пропагандистської прокомуністичної літератури, присвяченої «боротьбі з українським буржуазним націоналізмом», то виключно у світлі «зрадника українського народу», «запеклого націоналіста» та «обстріхувача світлого соціалістичного сьогодення».

Тільки після здобуття Україною незалежності і краху Радянського Союзу в 1991 р. та відновлення діяльності організованих структур українського націоналістичного руху, зокрема ОУН(м), поряд із визначними постатями українського визвольного руху ХХ ст. – С. Петлюрою, Є. Коновальцем, А. Мельником, С. Бандерою, Р. Шухевичем та багатьма іншими – з'явилась можливість досліджувати життя та діяльність О. Штуля.

У 1985 р. у видавництві «Новий шлях» (Торонто–Нью-Йорк) вийшов збірник статей, спогадів і документів «На зов Києва. Український націоналізм в II-ій світовій війні», у 1993 р. він

перевиданий у Києві [7]. Тут вміщено декілька статей О. Штуля під псевдонімом О. Жданович. Стаття «Криваві діаманти» є передмовою до книги М. Небелюка «Під чужими прапорами», в якій О. Штуль аналізує викладений автором матеріал про участь бездержавних українців в арміях різних ворогуючих держав у роки Другої світової війни [7, с. 15–18]. В статті «На зов Києва» йдеться про життя, жертвну діяльність для української визвольної справи і трагічну загибель у Києві від рук гестапівців у лютому 1942 р. визначної української поетеси і громадсько-політичної діячки Олени Теліги та її чоловіка Михайла [7, с. 199–217]. Стаття «На партизанському фронті» присвячена значенню партизанської війни для визволення поневоленого народу та аналізу діяльності українських самостійницьких військових формувань у 1941–1945 рр. [7, с. 330–345].

У 1986 р. світ побачив надзвичайно цікавий і змістовний збірник «Париж Олегові Штулеві», який, на жаль, ще не перевиданий в Україні. Тут вміщено статті про життя і діяльність О. Штуля, спогади сучасників про спільну боротьбу за українську справу, розкрито його позитивні людські якості. Також у збірнику вміщено понад 20 статей О. Штуля, присвячених різноманітним аспектам національно-визвольної боротьби [10].

У 1993 р. в незалежній Україні з'явилася публікація Ю. Коваліва у збірнику [9], присвяченому діячам українського націоналістичного руху. У статті про О. Штуля [9, с. 82–88] автор наголошує, що в період його перебування на посаді голови ОУН(м) організація «вивільнялася з-під залишків закомплексованості герметизму, але й не перетворювалася на аморфне створіння...

О. Штуль, постійно відчуваючи на собі відповідальність за долю України, обґрунтовував стратегію «творчого націоналізму», яку можна сформулювати його ж словами: «Стати твердою ногою на рідних землях і не тільки символічно, але дійсно» [9, с. 84].

У видавництві імені О. Теліги 1997 р. вийшов збірник статей О. Штуля «Ціною крові», в яких автор торкається історичних моментів боротьби за волю України, розвінчує загарбницьку політику російсько-радянських комуністичних ідеологів та розмірковує про подальшу тактику і стратегію боротьби українського визвольного руху [13].

До 90-річчя бою українських студентів проти військ більшовицької Росії під командуванням М. Муравйова біля станції Крути, які героїчно загинули, захищаючи молоду незалежну Українську Народну Республіку, у видавництві «Смолюскіп» вийшов збірник, присвячений цій події. У ньому вміщено дві статті О. Штуля «Крути» та «Крути зобов'язують!» [2, с. 238–246]. Ці короткі, але змістовні й інформаційно насичені статті яскраво розкривають талант О. Штуля і як публіциста, і як історика, і як військового теоретика.

В працях сучасних українських істориків О. Ленартовича [6], І. Ольховського [8], Ю. Ковалінського [4, с. 6–16], І. Ковальчука та С. Стельниковича [5] аналізується активна участь О. Штуля у створенні партизанських загонів українських націоналістів на Волині у 1941–1943 рр., зокрема у допомозі Тарасу Бульбі-Боровцю (організатору перших українських військових відділів на Волині під назвою «Поліська січ») у налагодженні контактів з проводом ОУН(м) для подальшої співпраці [4,

с. 8–9]. Декілька років тому вийшла надзвичайно змістовна та інформаційно насичена праця сучасного українського історика Б. Зека «Олег Штуль у боротьбі за Україну», в якій на основі і вже відомих матеріалів, і невідомих широкому загалу розповідається про його життєвий шлях, відносини у сім'ї та наголошується на його далекоглядності і поміркованості як політика, який упродовж свого життя намагався згуртувати українські сили [3]. «Сповідуючи вірність національним інтересам та плекаючи віру у власну державу, він не дбав за особистий матеріальний достаток та комфортне життя, повністю віддаючись громадсько-політичній діяльності... А в умовах блокового протистояння двох наддержав (СРСР і США. – С. Г.) прагнув підтримувати зв'язок з Україною навіть через залізну завісу» [3, с. 54].

Висвітлюючи постать О. Штуля як одного з визначних діячів українського національно-визвольного руху ХХ ст., варто детальніше зупинитись на віхах його непростого і насиченого військово-політичного життя та творчій діяльності.

Народився в родині православного священика Данила Штуля в селі Лопатичі Овруцького повіту Волинської губернії тодішньої Російської імперії (нині це Олевський район Житомирської області). Наслідуючи батька, О. Штуль у 1934 р. закінчив православну духовну семінарію, але подальше навчання у Варшавському університеті (1934–1939 рр.), де він вивчав історію та українську філологію, кардинально змінило плани. Юнак брав активну участь у діяльності українських студентських націоналістичних організацій, займався публіцистикою, а знайомство з поетами-патріотами Оленою Телігою та Євгеном

Маланюком визначило вибір політичного шляху у житті. У 1939 р. О. Штуль став членом ОУН.

Варто зазначити, що вступ до тодішнього польського університету українця свідчив про високий рівень випускника семінарії. У червні 1939 р. О. Штуль став магістром філософії з напрямку «історія», захистивши магістерську працю у відомого українського історика, учня Михайла Грушевського, професора Мирона Кордуби, а філологію вивчав під керівництвом відомого українського науковця, мовознавця Романа Смаль-Стоцького [4, с. 6]. Але початок Другої світової війни (1 вересня 1939 р.) перешкодив йому написати працю з філології. Одночасно, готуючись до педагогічної праці, О. Штуль закінчив однорічні педагогічні курси при Варшавському університеті для магістрів філософії.

Становлення борця за незалежність України розпочалося ще в дитинстві. Батько О. Штуля о. Данило виступав за українізацію православної церкви на території другої Речі Посполитої. Саме він своїм сином (крім Олега, у сім'ї був ще молодший син – Василь) прищепив почуття патріотизму. Будучи студентом, О. Штуль активно включився до громадської роботи. Він став активним членом Української студентської громади у Варшаві, декілька разів входив до її управи та очолював її культурно-освітню секцію. Молодий О. Штуль висвітлював роботу громади в різних часописах, входив у націоналістичне середовище, одним з очільників якого був Олег Кандиба (Олег Ольжич). Відома українська поетеса Олена Теліга, з якою в О. Штуля встановились дружні стосунки, присвятила йому вірш «Два сонети» [4, с. 7, 14–15]. В 1937 р. у «Вістнику» Дмитра

Донцова вийшла стаття юного О. Штуля «Далекий шум», присвячена 20-річчю української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. З цього часу він почав дописувати до молодіжного журналу «Дорога», що виходив у Львові, його запрошували до співробітництва інші українські видавництва, журналістика стала його головною професією.

Згодом О. Штуль опублікував свою працю «Віки говорять» – синтетичний конспект історії України у вигляді брошури, де українська історія трактувалась з державницького погляду. Брошура відіграла свою роль у просвітницькій роботі на звільнених від більшовиків українських землях. З приходом на Волинь німецької окупаційної влади батько Олега, отець Данило, безкоштовно роздавав прихожанам цю брошуру сина, яка була видана у Києві окремим накладом у 50 тис. примірників [11; 4, с. 8]. У повоєнні роки брошура була перевидана з додатком про Другу світову війну [10, с. 12; 12].

Після краху Польської держави у вересні 1939 р. О. Штуль переїхав до Кракова, де з перервами перебував до початку німецько-радянської війни 22 червня 1941 р., працюючи культурним референтом Теренової ексекутиви ОУН у Генеральній губернії (адміністративній одиниці, створеній гітлерівцями на частині окупованої Польщі).

Прибувши до Праги в 1940 р., О. Штуль потрапив до елітарного середовища поета, вченого, археолога, професіонала-революціонера О. Кандиби-Ольжича, який очолював Культурну референтуру всієї ОУН і мав значний вплив на молодих національно свідомих сучасників, переконуючи їх, що «державна не твориться в будучині, держава

будується нині». Як згадував М. Антонович, спілкуючись з О. Штулем, О. Кандиба-Ольжич побачив у ньому не лише теоретика, а й практика, талановитого публіциста [9, с. 85]. І він не помилився. О. Штуль одним із перших, як і М. Сціборський, О. Кандиба-Ольжич, Олена Теліга, відкинув наївні сподівання частини українських діячів на допомогу «Великої Німеччини» у становленні вільної України, бо, як пише О. Штуль, гітлеризм в Ольжичевому сприйнятті асоціювався з «диким кабаном», що не хоче мати собі союзників, тому «нам нічого від нього сподіватися, бо в людиноненависництві нічого не будується» [9, с. 86].

Перебуваючи в Празі в 1940 р., О. Штуль записався на філософський факультет Українського вільного університету (УВУ) з наміром захистити дисертацію, над якою почав працювати. Проте подальші воєнні події перешкодили його науковій роботі. Забігаючи наперед, зазначимо, що вже після війни, в 1964 р., він знову записався на філософський факультет УВУ у Мюнхені, бажаючи працювати над темою українських партизанських дій під час Другої світової війни, але ця тема не була затверджена. Тоді О. Штуль почав опрацьовувати соціологічну тематику про родину в житті українського народу на основі літературної творчості А. Свидницького, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка. Але й цього разу О. Штулеві не вдалося закінчити розпочату роботу над дисертацією. На перешкоді спочатку стало велике завантаження громадсько-політичною роботою, а потім стан здоров'я [9, с. 10]. В часи розколу ОУН на дві структури відповідно до імен їх лідерів Андрія Мельника і Степана Бандери, що стався в лютому 1940 р., О. Штуль залишився

прихильником ОУН(м), оскільки вважав, що в таких складних для української справи часах поділ організації тільки зашкодить досягненню головної мети – вибороти незалежність України.

На початку німецько-радянської війни 22 червня 1941 р. О. Штуль ввійшов до Похідної групи ОУН(м) «Північ», яку очолював Ігор Шубський. Серед її членів також були Богдан Коник, Іван Рогач, Анатолій Карпінчук, Володимир Яхно, Дмитро Маслій та інші. Разом із цією групою, а також з Олегом Ольжичем він у 20-х числах липня прибув з Рівного до Житомира. Незабаром до них приєдналися чільні діячі ОУН(м) Микола Сціборський та Омелян Сенік-Грибівський. У Житомирі О. Штуль з побратимами поринув у складну роботу з розбудови газети «Українське слово», налагодив контакти з організатором перших українських військових відділів на Волині під назвою «Поліська січ» Тарасом Бульбою-Боровцем. Останньому О. Штуль допоміг встановити зв'язки з Проводом ОУН(м), що перебував тоді у Львові, для налагодження співпраці. Результатом зустрічі Т. Бульби-Боровця з О. Сеніком-Грибівським та М. Сціборським стала угода про військову співпрацю, згідно з якою провід ОУН(м) зобов'язувався допомагати «Поліській січі» старшинськими (офіцерськими) кадрами. За словами Т. Бульби-Боровця, 10 старшин та підстаршин – членів ОУН(м) – виїхали з ним на «лісовий фронт» [4, с. 8–9].

Весь цей час О. Штуль не припиняв займатися журналістикою. У житомирській газеті «Голос Волині» від 6 листопада 1941 р. (виходила замість «Українського слова» після переїзду редакції до Києва) у статті «Нове Полісся», аналізуючи спадкоємність збройної державотворчої

боротьби на території українського Полісся, він говорив про поліських січовиків так: «Княжі воїни знайшли собі гідних наслідників при Берестейському шляху і так само, як у клесівських каменоломнях, що породили «Поліську Січ» і її бої коло Олевська, Білокорович, Варварки й багато інших» [1, с. 7].

В умовах нацистської окупації О. Штуль разом з однопумцями готував заходи, присвячені 20-й річниці Базарської трагедії (розстрілу більшовицькими катами під командуванням Г. Котовського в м. Базар на Житомирщині 359-ти вояків Армії УНР – учасників II-го Зимового походу). Він тісно співпрацював з О. Ольжичем, одним із керівників націоналістичного підпілля на українських землях. Упродовж 1941–1943 рр. О. Штуль очолював культурну референтуру в Центральному керівництві ОУН(м) Осередньо-Східних земель України, дописував до київського «Українського слова». Згодом, після арештів і розстрілу гестапівцями членів редакції цієї газети та журналу «Літаври» (Олени та Михайла Теліги, Івана Рогача та багатьох інших українських діячів) наприкінці 1941 р. – на початку 1942 р., він допомагав у реорганізації законспірованої мережі ОУН(м). Пішовши разом з О. Ольжичем у глибоке підпілля, О. Штуль нелегально навідувався до Києва. Взяв участь у двох важливих конференціях ОУН(м), що таємно відбулися на окупованій нацистами території України: 24–25 травня – в Почаєві, а 14–15 серпня – в Києві [10, с. 13]. Останню названо З'їздом українських самостійників, тому що, крім членів ОУН(м), в ній також взяли участь представники інших самостійницьких організацій. На цих заходах О. Штуль виголосив доповіді про

культурні справи, підкреслюючи такі найважливіші завдання: організацію шкільництва, розгортання культурно-освітньої роботи серед населення, забезпечення його друкованою продукцією. В реалізації цих завдань культурний референт вказував на опір ворожих сил, з якими доводиться вести боротьбу: нацистами, російськими комуністами і представниками російських емігрантських кіл – прихильниками «єдиної, неделимої Росії» [10, с. 13]. Позиція О. Штуля, що мав нагоду познайомитися зі «спадщиною» радянської влади в Рівному, Житомирі та Києві, відчутти гітлерівський «новий порядок» в окупованій Україні, знати думку багатьох російських «єдинонеделімцев», звучала так: «Ми готові жити в дружбі з Росією, тільки, на жаль, Росія не готова дотепер жити в дружбі з Україною». І небезпідставно додав: «А це рішає у наших зносинах з росіянами» [9, с. 87].

Трагічна доля багатьох членів похідних груп ОУН, героїчна смерть побратимів, зокрема Олени Теліги, злодійський розстріл невідомими М. Сціборського та О. Сеніка-Грибівського в Житомирі 31 серпня 1941 р. глибоко вразили О. Штуля. І, мабуть, тоді він прийшов до переконання, яке обстоював все своє подальше життя: ворога можна подолати тільки через внутрішню єдність нації, чого, на жаль, тогочасне українство ще не усвідомило.

З весни 1943 р. О. Штуль майже постійно перебував на Волині, його як свого представника керівник ОУН(м) полковник А. Мельник відправив для посилення співпраці з «Поліською січчю» Т. Бульби-Боровця. Працюючи при штабі Української повстанської армії «Поліська січ» у ранзі сотника, отримав

партизанський псевдонім О. Жданович. Брав участь у бойових акціях як проти німців, так і проти радянських партизанів. Крім того, працював у редакції пресового органу Української народної революційної армії (УНРА – назва прийнята в липні 1943 р. замість УПА – «Поліська січ») «Оборона України» [4, с. 9].

В одній зі своїх статей О. Штуль-Жданович так визначив завдання українських повстанців: «Ми боремося за повну свободу українського народу, яку можна досягнути, лише створивши українську незалежну державу. Ми боремося проти скажених імперіалістів Москви й Берліна, за вільні держави всіх поневоєних народів на їх етнографічних землях». «Боремося за могутню державу трудящих України, що стане сторожем порядку на межі Заходу й Сходу, що забезпечить інтереси робітництва, дасть йому вільну працю на заводах і шахтах, які будуть власністю народу, а не капіталістів; державу, що розвине вільну творчість трудової інтелігенції, що дасть селянам мільйони гектарів української землі на умовах, ними самими усталених» [10, с. 14].

20 травня 1943 р. О. Штуль-Жданович як представник ОУН(м) взяв участь у нараді, що мала створити спільний штаб для військових формувань бандерівців, мельниківців і УПА – «Поліська січ». Але представники ОУН(б) на нараду не прибули, а відділи їхньої Служби безпеки (СБ) вчинили напад на штаб бульбівців у лісі Людвипільського району, де перебував і О. Штуль-Жданович. Проте в ході прориву більшість штабу і Людвипільська сотня «Поліської січі» вийшли з оточення [10, с. 14].

Після взяття Червоною армією Житомира штаб Української народно-революційної армії в середині листопада

1943 р. розпочав вести переговори з німецькими військовими органами щодо втілення в життя основних положень меморандуму Головної команди УНРА, одним із важливих положень якого була вимога звільнення німцями українських політичних в'язнів. Під час переговорів з представниками німецького військового командування у Рівному, що їх вели отаман Т. Бульба-Боровець і сотник О. Штуль-Жданович, вони були заарештовані й вивезені через Варшаву в Берлін, а на початку грудня 1943 р. ув'язнені в концентраційному таборі Саксенгаузен. Перші шість місяців О. Штуль перебував в одиночці, а потім – удвох з Т. Бульбою-Боровцем. Крім допитів і моральних тортур, він дуже важко пережив звістку про те, що в ніч з 9 на 10 червня 1944 р. в цьому концтаборі замордовано його близького друга О. Ольжича. В Саксенгаузені О. Штуль перебував майже до кінця листопада 1944 р., коли його і багатьох інших українських політичних в'язнів було звільнено у зв'язку з підготовкою до створення Українського національного комітету [10, с. 15].

Після звільнення з концтабору і до закінчення війни О. Штуль разом з Т. Бульбою-Боровцем перебували у Німеччині, де вони намагались організувати спеціальні українські військові частини для партизанської війни проти радянських військ в Україні [10, с. 15].

У післявоєнний час О. Штуль вів активну громадську діяльність, їздив по репатріаційних таборах, де допомагав українським військовополоненим та біженцям. В еміграції у вересні 1945 р. він одружився з українкою Катериною Кобилко, згодом у них народилося двоє дітей – Антоніна і Данило.

У 1945–1948 рр. О. Штуль працював у референтурах культури та інформації. Він брав участь у Жовтневій (1945 р.) конференції ОУН(м) та у III-му Великому зборі українських націоналістів (ВЗУН) 1947 р., на яких було підсумовано досвід, здобутий націоналістами в боротьбі проти гітлерівського і сталінського окупаційних режимів. На цих заходах керівниками націоналістичного руху було ухвалено принцип народовладдя, перехід від монопартійності до плюралізму, підтримку політичної діяльності груп і організацій, які дотримуються засад національної солідарності.

В цей час О. Штуль став відомим журналістом-публіцистом. В органі ОУН(м) «За самостійність» були опубліковані його статті: «Відгуки революційного дзвону: 1 листопада 1918 р.» (листопад 1946 р.) та «На грані двох тактик» (листопад–грудень 1947 р.), в якій, аналізуючи дії похідних груп ОУН 1941 р., він зазначав, що вже з грудня 1941 р., після початку німецьких репресій, ОУН на території Великої України з відкритої діяльності у громадсько-політичних ділянках перейшла у глибоке підпілля [10, с. 16].

У збірнику «Прапори духа» (поезії, проза, біографічні матеріали О. Теліги, що їх зібрав і впорядкував О. Штуль) вийшла його розвідка про життя і творчість письменниці і революціонерки (вид-во «Сурма». На чужині, 1947. – С. 139–171).

Знаковою публікацією О. Штуля (під псевдонімом О. Шуляк) стала брошура про створення і діяльність Української повстанської армії під час Другої світової війни. Це його відповідь деяким українським політикам і дослідникам на одностороннє висвітлення історії цієї військової формації, співтворцем якої був і сам автор. Брошура під назвою «В ім'я

правди» вийшла 1947 р. в Роттердамі і 1948 р. – в Буенос-Айресі [10, с. 17; 14].

Наприкінці 1948 р. О. Штуль переїхав до Парижа, де залишився до кінця життя, брав активну участь в українському громадсько-культурному житті і завоював велику пошану у співвітчизників. У Парижі він редагував тижневик «Українське слово», неофіційний орган Проводу українських націоналістів (ПУН), який почав виходити ще в 1933 р. В часи німецької окупації видання було заборонено. Потім приміщення редакції та друкарня були захоплені французькими комуністами. За рішенням ПУН О. Штуль звернувся в суд і повернув законним власникам все майно. 17 жовтня 1948 р. О. Штуль відновив видання тижневика як органу ОУН(м). Розуміючи, що «Українське слово» є організаційним органом, він намагався його зробити також і загальноукраїнським, який би висвітлював всеукраїнську тематику і де б друкувались матеріали з різних ділянок суспільно-політичного й культурного життя. Він віддав йому майже 30 років свого творчого життя і зробив з нього один із кращих часописів.

«З прибуттям Олега Штуля-Ждановича у Францію у 1948 р. пов'язані мої спомини, – згадує Василь Михальчук, його товариш і побратим («Українське слово». – 2013. – № 29(3640). – 17–23 липня). – Радість з несподіваної зустрічі була в нас неймовірна, і ми проговорили цілу ніч у мене на квартирі. Я мав точні вісті про несправедливо загиблого його брата Василя в 1943 році, а Олег розповідав мені про радощі й горе Золотоверхої столиці на переломі 1941 і 42 років. Кілька днів згодом Олег одержав спрямування на роботу до місцевої металургії, але дещо згодом український Париж вирвав

його звідти й перевів до себе, де на нього чекали руїни Української Друкарні та її тижневика «Українське Слово». Український Народний Союз поставив їх на ноги перед війною, і вони вірно служили українській визвольній ідеї. Треба було все підносити з руїни і відбудовувати. Задум видавався божевільним, але за нього взялися такі, не менш «божевільні» як, власне, Олег Штуль та його друзі: Олександр Бойків, Любомир Гузар і Володимир Лазовінський. Вже від того самого року почало виходити «Українське Слово», а в першій половині наступного відкрила двері Українська Друкарня. Пророблене діло було велике. Воно засвідчило методичність Олега у підході до задуманого підприємства, послідовність у праці, поміркованість, терпеливість, толерантність у зносинах з людьми і велику особисту культуру. Це було велике досягнення нового редактора. Але тільки в очах і думках спостерігачів, бо сам він був завжди неймовірно скромний і унікав розмови про себе, коли таку розмову хтось починав... Крім відповідальності за газету, Організація Українських Націоналістів призначає його своїм територіальним провідником у цій країні, і він успішно відбудовує, зміцнює і поширює її мережу. Крім уваги до місцевих справ, його зір переходить кордони Франції і проникає у всі інші країни Європи, Америки та Австралії... На сторінках газети друкуються найталановитіші представники української діаспори, уважаючи за честь виступити в газеті, редактором якої є Олег Жданович» [4, с. 11].

Все це засвідчувало високий фаховий рівень її редактора та авторського колективу – досить широкого за своїми фаховими інтересами та перейнятого незнищенною любов'ю до Батьківщини.

І розуміючого значення Європи для українського визвольного руху. На цьому постійно наголошував О. Штуль: «Україна лежить в Європі, наша справа європейська. В Європі треба зберегти вікно в Україну, яким являється «Українське Слово» не від сьогодні» [9, с. 87].

Серед рис характеру О. Штуля його сучасники виділили вміння логічно мислити, аналізувати, переконувати. Зокрема, вони зазначали: «Олег був обдарований логічним мисленням, і в трудних питаннях, в яких він не був спеціалістом, проводив розчленування всієї проблеми на найпростіші елементи, і тоді висновок ставав очевидним. Аналітична його спроможність, вдала оцінка кожної ситуації підказувала Олегові успішне прогнозування з конструкції думки, і він був неперевершеним промовцем. Але не з тих, які завжди вимахують руками на трибуні, щоб привернути увагу аудиторії. Він мав рідкісну прикмету скромності і унікав овацій. Вірність ідеї, за якою він пішов і якій вірно служив, ілюструвалась у нього відданістю тим, хто цю ідею втілює і впаває за неї. Коли Олег розповідав про свій поклін перед могилою М. Сціборського і О. Сеника в Житомирі, або Київ з Гестапо і большевицьким підпіллям, що стояло на вірній службі німцям в їх боротьбі проти українських націоналістів в 1942 році, чи про збройну партизанську боротьбу, коли йому доводилось бути свідком загибелі найкращих друзів, то слухач мав враження, що Олег волів радше загинути з побратимами. Це рідкісна риса людей, але вона їх ушляхетнює» [4, с. 11].

За час редагування «Українського слова» від 17 жовтня 1948 р. і з невеликими перервами до середини 1977 р. (вийшло понад 1500 чисел газети) О. Штуль

написав тисячі статей, багато з яких актуальні і сьогодні.

Напрямки його журналістської діяльності були різноманітними. Він писав про діяльність похідних груп ОУН, про побратимів, розстріляних німцями у Києві 1942 р., про О. Телігу й О. Ольжича, з якими тісно співпрацював.

Окремим напрямком його зацікавленень були становлення й взаємодія українських повстанських структур у часи Другої світової війни. Крім уже згадуваної брошури, його перу належать статті: «Партизанська боротьба в Україні та її перспективи» (ч. 787), «Кривоніс» (спогад про бійця УПА, ч. 1103–1104), «У 20-ліття УПА» (ч. 1082–1083) і цикл статей про радянських партизанів в Україні. Крім газетних статей, О. Штуль написав розвідки: «На партизанському фронті» та «Між юнацьким горінням і холодним досвідом» (з'ясування постави ОУН до партизанської боротьби проти німців).

З нагоди різних ювілейних річниць О. Штуль підготував статті про визначних діячів української революції 1917–1921 рр.: Симона Петлюру, Євгена Коновальця, Андрія Мельника. До останнього як до свого попередника на посту голови ПУН він ставився з особливо глибокою пошаною і навіть своєрідним пієтетом.

Займаючись політичною і журналістською діяльністю, О. Штуль підтримував ділові і дружні відносини з багатьма українськими політичними, громадськими, військовими, культурними діячами. В «Українському слові» вміщено цікаві і змістовні статті про Д. Андрієвського (ч. 1815), О. Бойдуника (ч. 1277), О. Грицяя (ч. 654), О. Грищенка (чч. 922, 944, 1072, 1099, 1132, 1149), М. Капустянского (чч. 1422, 1423), Б. Кравціва (ч. 1776), Б. Кентржинського (ч. 1937),

В. Косаренка-Косаревица (ч. 1075), протопресвітера Ф. Кульчинського (чч. 1019, 1618), В. Мороза (ч. 1724), Є. Онацького (чч. 839–840), Є. Прокопович (чч. 826, 1150, 1165), О. Сеника-Грибівського (ч. 408), Л. Скорупську-Подубінську (ч. 1526) і багатьох інших [10, с. 19–20].

Ряд статей О. Штуль присвятив важливим історичним подіям української історії ХХ ст.: проголошенню незалежності УНР (22 січня 1918 р.), Святу героїв (23–26 травня), Листопадовому зриву (повстанню у Львові 1 листопада 1918 р.), річниці вшанування героїв двох трагедій в м. Базар на Житомирщині (листопад 1921 р. і 1941 р.) та ін.

У висвітленні цих подій виявилися його глибокі знання з історії і політичний хист, він завжди пов'язував історичні події з тогочасними проблемами українства, надаючи цим подіям свіжості і актуальності. У статті «Крути» він, зокрема, зазначав: «В бою під Крутами виявилась вся велич і трагедія національно-державної ідеї українського народу... В цій нерівній боротьбі трагічна велич, яка від найдавніших часів визначається назвою героїзм... Бій під Крутами був у нашій найновішій історії початком кровавої боротьби українського народу за свою суверенну державу. Та боротьба приносила нашому народові частинні успіхи й великі поразки, але вона не припинилась і не припиниться до останньої нашої перемоги... Бо тільки кривава боротьба готує весь народ до останнього й вирішального змагу, до перемоги, до встановлення і устійнення своїх суверенних прав на своїй національній території.

Героїзм українських юнаків під Крутами залишається вічно живим в українському народі, і немає сумніву, що з

таким героїчним духом український народ здобуде остаточну перемогу» [2, с. 238–241].

О. Штуль також був добрим знавцем церковно-релігійних справ, яким він присвячував багато уваги. У своїх статтях редактор «Українського слова» обстоював думку про співпрацю між Українською автокефальною православною і Українською греко-католицькою церквами, реалізуючи на внутрішньому українському відтинку практичний екуменізм. З'являється низка його статей про церковних ієрархів: митрополитів Андрея Шептицького (ч. 954), Полікарпа Сікорського (чч. 452, 625), Йосипа Сліпого (чч. 1058, 1494, 1555), Никанора Абрамовича (чч. 717–718), Мстислава Скрипника (ч. 1851), патріарха УАПЦ і УПЦ-КП в 1990–1993 рр. У мюнхенському «Українському голосі» (1949. – Ч. 1), вміщена його стаття «Церква у московському пляні», в якій на конкретних прикладах показано, як комуністична влада використовує православ'я для русифікаторських цілей [10, с. 20].

У циклі статей під заголовком «Від націоналізму до абсурду» (чч. 933, 934, 935) міститься відповідь редактора О. Штуля Д. Донцову, який закидав «Українському слову» відступ від націоналізму. Автор заперечував тези Д. Донцова про ревізію і капітуляцію і, полемізуючи з ним, зазначав: «Виливаючи воду, він (Д. Донцов. – С. Г.) викидає дитину... Нас націоналізм вчив, що є противники й є вороги. Противники – це ті, що мають іншу думку, але ту саму мету... Вороги – це москалі. Мусить же бути якась різниця між одними й другими... З москалями може бути тільки боротьба, як і з їхніми агентами й експонентами в Україні чи на чужині. З противниками, які

ставлять собі за мету боротьбу з тими самими москалями, ми шукаємо й будемо шукати узгіднення на оркестрації визвольної дії... Відділитися треба від слуг диявола, але не від братів, що мають ту саму мету й за неї борються. Вносити двоподіл у табір визвольної і самостійницької боротьби – це не націоналізм, а абсурд. Велике наше нещастя, що нема єдності в тому таборі. Але її треба шукати, а не шукати громадянської війни. На цьому становищі ми стояли завжди й будемо стояти. Так бо ми розуміємо націоналізм, який ставить інтереси нації понад дрібні і особисті справи» [13, с. 510–511].

Часопис «Українське слово» приділяв значну увагу вивченню суспільно-політичних процесів в УРСР й боротьбі проти радянсько-російського імперіалізму та його русифікаторських заходів. О. Штуль підтримував дисидентський рух, він редагував майже всі видання самвидаву, що виходили у Націоналістичному видавництві в Парижі («Лихо з розуму» В. Чорновола, 1967; «У півстоліття радянської влади», 1967; «Собор у риштованні» Є. Сверстюка, 1970; «Летюче віконце» В. Голобородька, 1970; «Більмо» В. Осадчого, 1971; «Широке море України», 1972; «Бумеранг» В. Мороза, 1974; «За східним обрієм» Д. Шумука, 1974 та ін.).

За процесами в Україні О. Штуль стежив з особливою увагою, на сторінках «Українського слова» він кинув клич: «Обличчям до України!». Цей клич зробив різкий злам у настанові широкого загалу української еміграції. Почали надходити грошові перекази на передрук так званої захлавної літератури і її поширення в Україні для підтримки дисидентського руху. Водночас, перебуваючи

у Франції, О. Штуль розумів вагу франкомовних видань для інформування французів про українську культуру й українську визвольну боротьбу.

Крім «Українського слова», О. Жданович редагував публікації Першої української друкарні у Франції, Націоналістичного видавництва в Європі, бібліотеки «Вільної думки», частково «Смолоскипу», часто пишучи до цих видань передмови.

З 1952 р. він стає звичайним членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка (НТШ), з 1955 – членом Контрольної комісії НТШ в Європі, з 1966 протягом 11-ти років був її головою. Також він є автором статей про «Поліську січ» і Олену Телігу в «Енциклопедії українознавства», що була видана під егідою НТШ.

Очолюючи референтуру преси й інформації ПУН, О. Штуль згуртував навколо себе цілу плеяду визначних українських громадсько-політичних і культурних діячів, які плідно працювали в цій референтурі. Серед них: Д. Андрієвський, М. Антонович, О. Бойків, О. Грицай, П. Голубенко, О. Зінкевич, А. Кабайда, Б. Кентржинський, Д. Квітковський, В. Лазовінський, В. Маруняк, В. Михальчук, М. Небелюк, С. Процюк, Ю. Пундик, М. Селешко та інші.

О. Штуль брав активну участь у всіх ВЗУН, на яких визначалася лінія організації. На IV Зборі (1955 р.) він був заступником голови Збору, його обрано членом ПУН. Цей Збір ухвалив новими методами посилити контакти з рідними землями та накреслив подальші шляхи діяльності в еміграції.

Посада члена ПУН давала йому можливість мати значний вплив на діяльність ОУН(м). У 1962 р. А. Мельник

запропонував кандидатуру О. Штуля на голову Підготовчої комісії V ВЗУН. Організуючи цей захід, О. Штуль відвідав майже всі терени діяльності ОУН(м) у діаспорі, детальніше познайомився зі станом всього українського націоналістичного руху. У 1964 р. він взяв участь в установчій конференції, під час роботи якої було створено Координаційну раду ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (ІСНО), політично – громадську централю націоналістичного руху. На V ВЗУН (1964 р.) обраний заступником голови ПУН, а з 1 листопада 1964 р., після смерті А. Мельника, О. Штуль став виконувати обов'язки голови ПУН й очолював організацію впродовж 13 років. У жовтні 1965 р. відбувся VI ВЗУН, на якому О. Штуля-Ждановича обрали головою ПУН і ОУН(м), на цю посаду він переобирався і на наступних VII (1970 р.) й VIII (1974 р.) ВЗУН. Разом з О. Штулем прийшло нове покоління, нові ідеї, що вповні виявилися на VII Зборі. У центрі діяльності О. Штуля як керівника організації була Україна реальна, якій слід надати якнайефективнішу допомогу. Тези й резолюції цього Збору вміщені в збірнику «Україна – спільне добро всіх її громадян». О. Штуль – один із авторів цього збірника, що став значним кроком в осучасненні програми ОУН(м) і подальших дій організованого українського націоналістичного руху. Якщо постанови III Збору були наслідком досвіду похідних груп ОУН, то програма 1970 р., ухвалена на VII Зборі, – наслідком тодішніх суспільно-політичних процесів в Україні, діяльності «шестидесятників», дисидентів, публікацій самвидаву, зустрічей різними шляхами з тодішньою Україною.

За час свого головування О. Штуль постійно звертав увагу на поєднання визвольної боротьби з подіями в Україні. «За останні три роки, – говорив він у 1970 р., – ми вийшли на шлях розгортання нашого зв'язку з новими визвольними силами, що наростають на рідних землях. Там за останні три роки відбулися великі й епохальні події. Ми дізналися про нове в процесах на Україні, про виразний перехід від культурницьких тенденцій до напрямку чисто політичного. Мені надзвичайно приємно, що ми перед лицем цієї нової дійсності, яка важить на долі України й матиме значення в розвитку історії усього світу, вийшли на нові обрії... Бо сьогодні ми присутні на рідних землях... Ми стоїмо перед великою нагодою: впливати на дальший хід подій на рідних землях» [10, с. 24].

О. Штуль, будучи далекоглядним і поміркованим політиком, упродовж свого життя намагався згуртувати українські сили. Очолюючи ПУН, він налагоджував співпрацю з численними організаціями та об'єднаннями української діаспори в усьому світі. Сповідуючи вірність національним інтересам та плекаючи віру у власну державу, він повністю віддавався громадсько-політичній діяльності.

За деякими винятками голова ОУН(м) підтримував зв'язки зі всіма лідерами українського визвольного руху, вважаючи, що особисті контакти, обмін думками, дискусії тільки сприяють загальнонаціональній справі. Його численні виступи перед українською громадськістю відзначалися вдумливістю й діловитістю. Він був сучасним політичним діячем, який без пафосу й зайвої театральності, глибиною своєї думки, оригінальним підходом і об'єктивністю

вмів захоплювати своїх слухачів у Парижі, Нью-Йорку, Філадельфії, Торонто, Монреалі, Мюнхені та інших містах. Це помітив професор Володимир Янів, колишній ректор Українського вільного університету в Мюнхені, влучно відзначаючи, що О. Штуль вирощував у собі «політичного провідника спеціального типу, тактика якого полягала не у поляризуванні поглядів, а на залагодженні контрастів...» [4, с. 12–13].

В. Лазовінський зазначав, що О. Штуль надзвичайно «товариський», Ю. Коваленко говорив, що він завжди «вдержливо-оптимістичний», вимогливий як до себе, так і до інших, І. Кошелівець виокремив «уроджений політичний інстинкт» О. Штуля, а за словами майбутнього Святійшого Патріарха Мстислава, Боже Провидіння обтяжило голову ОУН «тяжкою, а водночас почесною повинністю – бути провідником мас» [8, с. 88].

Тяжка хвороба змушувала О. Штуля цінувати кожну хвилину. Починаючи з 1962 р., він переніс кілька важких операцій, стан його здоров'я погіршився в 1977 р., однак голова ПУН не припиняв своєї діяльності. Він поспішав з редакцією збірника, присвяченого О. Телізі, 9 липня взяв участь у відкритті пам'ятника О. Ольжичу у Лігайтоні (США), де виголосив перед численними присутніми свою останню промову.

На наступний день О. Штуль брав участь у відкритті надгробного пам'ятника на могилі свого шкільного товариша Ю. Пундика в Саут-Баунд-Бруці. Також він відвідав митрополита Мстислава у його резиденції. За словами М. Скорупського, на той час О. Штуль уже був дуже хворий, однак, незважаючи на десять перенесених операцій, намагався триматися дуже добре [3, с. 50].

Голова Проводу ОУН(м) достойно проніс свій життєвий хрест – він був справжнім українцем. Ввечері 4 листопада 1977 р. в одному зі шпиталів м. Торонто патріот України Олег Штуль назавжди відійшов у вічність. Похоронна відправа відбулась 12 листопада в меморіальній церкві св. Андрія. Молебень відслужив митрополит Мстислав Скрипник. Згідно з останньою волею покійного його було поховано на цвинтарі УАПЦ у м. Саут-Баунд-Брук штату Нью-Джерсі (США).

Тлінні останки батька Олега Штуля – отця Данила – спочивають на Байковому цвинтарі у Києві, його мами Антоніни – на Поліссі, брата Василя – у невідомому місці великого лісового масиву на Крем'яничині, а Олега – у США. Вся історія української культурної еліти є дуже подібною до історії родини Штулів. Одним із життєвих кредо О. Штуля був вислів: «Щоб могти, треба хотіти». І в незалежній Українській державі він заслугує на заслужене визнання. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблено. У квітні 2015 р. в місті Олевську Житомирської області одну з вулиць перейменували на вулицю Олега Штуля-Ждановича.

15 вересня 2017 р. в Олевську в рамках заходів, спрямованих на вшанування героїв боротьби українського народу за незалежність і територіальну цілісність України, за сприяння Міністерства молоді та спорту України, Управління сім'ї, молоді і спорту Житомирської облдержадміністрації, Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, низки інших інституцій та національно-патріотичних організацій відбувся II-й Всеукраїнський патріотичний фестиваль, який цьогогоріч було присвячено 100-річчю з

дня народження О. Штуля-Ждановича. В рамках фестивалю в с. Лопатичі, на його малій батьківщині, на фасаді приміщення місцевого Будинку культури відбулося відкриття меморіальної дошки О. Штулю. На велелюдному заході були присутні представники органів влади, науковці, вчителі, учні місцевої школи та жителі Лопатичів. Меморіальну дошку виготовлено за кошти голови Міжнародної організації «Організація українських націоналістів (державників)» В. Світайла, сина О. Штуля Данила (Париж, Франція), які були присутні на цьому заході, членства ОУН(д) та всіх небайдужих громадян України й українців діаспори. У виступах присутніх представників органів влади, науковців, краєзнавців, освітян поряд з різними аспектами, присвяченими життю й діяльності О. Штуля, висловлювалися пропозиції створити в с. Лопатичі музей (чи музейну кімнату), які були схвально зустрінуті управлінським, освітянським та громадським активами села.

Після Лопатичів учасники фестивалю переїхали до Олевська, де в залі засідань Олевської міської ради за участю відомих істориків-науковців, вчителів, студентів, місцевих громадсько-політичних діячів відбувся історичний диспут, присвячений Олевській Республіці та 100-річчю з дня народження О. Штуля-Ждановича.

Модератором цього диспуту був директор Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, к.і.н. Богдан Галайко. Також у диспуті взяв участь д.і.н., проф. С. Стельникович з Житомира, який детально зупинився на створенні та діяльності Олевської Республіки. Начальник відділу національно-патріотичного виховання

Мінмолодьспорту України М. Ляхович і д.і.н., проф. Г. Стародубець акцентували увагу на ширшому залученні місцевих учнів та студентів до вивчення героїчних сторінок минулого свого народу, син О. Штуля Данило розповів про маловідомі сторінки життя свого батька. Голова ОУН, заступник голови Держкомтелерадіо Б. Червак наголосив, що вивчення і осмислення життя і творчості О. Штуля ще попереду. Олевський громадсько-політичний діяч та історик Ю. Ковалінський зупинився на оприлюднених джерельних матеріалах, які безпосередньо стосуються життя Олевської Республіки, голова ОУН(д) В. Світайло розповів про роботу, яка була виконана для виготовлення меморіальної дошки, а науковий співробітник НДІУ, к.і.н. О. Хоменко висвітлив постать О. Штуля не тільки як визначного політика, а й як непересічного літератора, науковця та журналіста.

Після проведення історичного диспуту учасники на пропозицію Б. Галайка одностайно прийняли резолюції до органів влади України про присвоєння імені О. Штуля одній із вулиць в м. Києві та встановлення йому меморіальної дошки, про присвоєння імені «Поліської січі» Олевському професійно-технічному ліцею та про присвоєння імені Олега Штуля-Ждановича школі в с. Лопатичі.

Епоха О. Штуля наповнена історичними подіями, уроки яких мають застерігати нас від помилок минулого та не стати каменем спотикання на шляху розбудови української держави. Правда історичної спадщини сприятиме вирішенню складних проблем сьогодення і допоможе прокласти власну дорогу у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцалюк О. 100 років Голові ОУН Олегу Штулю / О. Гуцалюк // Українське слово-Літаври. – Київ, 2017. – № 6–7 (липень–серпень). – С. 1, 7.
2. Жданович О. Крути. Крути зобов'язують! Пам'яті героїв // Крути: збірка в пам'ять героїв Крут / О. Зінкевич, Н. Зінкевич (упоряд.). – К.: Смолоскип, 2008. – С. 238–246.
3. Зек Б. Олег Штуль у боротьбі за Україну / Б. Зек. – Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2013. – 112 с.
4. Ковалінський Ю. Все життя у боротьбі за Україну / Ю. Ковалінський // Олевська Республіка: інформац.-просвітницький матеріал для учасників Всеукр. фестивалю, спрямованого на утвердження нац.-патріот. свідомості дітей та молоді; Мін-во молоді та спорту України, Упр-ня сім'ї, молоді та спорту Житомирської облдержадміністрації. – [Б.м.], 2017. – С. 6–15.
5. Ковальчук І. В., Стельникович С. В. Нарис історії діяльності ОУН під проводом А. Мельника на Житомирщині у другій пол. 1941 року: монографія / І. В. Ковальчук, С. В. Стельникович; Фондація ім. О. Ольжича, Ін-т Нації і Держави. – Житомир: Рута, 2011. – 186 с.: іл.
6. Ленартович О. Ю. Український національно-визвольний рух на Волині в роки Другої світової війни / О. Ю. Ленартович; Мін-во освіти, молоді і спорту України, Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – 410 с.
7. На зов Києва. Український націоналізм у II-й світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів / Наук.-дослід. ін-т ім. О. Ольжича, Дослідна Фондація ім. О. Ольжича у ЗСА; К. Мельник, О. Лашенко, В. Верига (зред.). Передрук вид. 1985 р. – К.: Дніпро, 1993. – 540 с.
8. Ольховський І. Мельниківці в УПА Тараса Бульби-Боровця / І. Ольховський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poliskasich.org.ua/3p=765>
9. ОУН: минуле і майбуття. Збірник /

С. Таран (ред.). – К.: Фондація ім. О. Ольжича, 1993. – 303 с.

10. Париж Олегові Штулеві: збірник на пошану Олега Штуля-Ждановича / Е. Андрієвська (літ. ред.); НТШ в Європі. – Париж: Вид-во «Укр. слова», 1986. – 359 с.

11. Штуль О. Віки говорять: конспект з історії України. – 3 вид. / О. Штуль. – К.: Укр. слово, 1941. – 30 с.

12. Штуль-Жданович О. Віки говорять: конспект з історії України. – 4 вид. / О. Штуль-Жданович. – Париж: Б-ка самоосвіти УНЄ у Франції, [б.р.] (1954?)

13. Штуль-Жданович О. Ціною крові: збірник / О. Штуль-Жданович. – Нью-Йорк; К.; Торонто: Вид-во ім. О. Теліги, 1997. – 592 с.

14. Шуляк О. В ім'я правди: (До історії повстанського руху в Україні) / О. Шуляк. – Роттердам, 1947. – 36 с.

REFERENCES

1. HUTSALIUK, O. (2017). 100th Anniversary of Oleh Shtuhl – Head of the OUN. *Ukrainske slovo – Lytavry*, (6–7/ July–August). Kyiv, pp. 1, 7. [in Ukr.]

2. ZHDANOVYCH, O. (2008). Kruty. Kruty Obligh Us! In: O. ZINKEVYCH, N. ZINKEVYCH, comp., *Kruty: Zbirka v pamiat heroiv Krut* (Kruty: Collection in Memory of the Heroes). Kyiv: Smoloskyp, pp. 238–246. [in Ukr.]

3. ZEK, B. (2013). *Oleh Shtuhl in the Struggle for Ukraine*. Toronto; Lviv: Litopys UPA, 112 p. [in Ukr.]

4. KOVALINSKYI, Yu. (2017). Struggling for Ukraine the Entire Life. In: *Olevska Respublika: Informatsiino-prosvitnytskyi material dlia uchashnykiv Vseukrainskoho festyvaliu, spriamovanoho na utverdzhennia natsionalno-patriotychnoi svidomosti ditei ta molodi*. (Olevsk Republic: Informational and Educational Material for the Participants of the All-Ukrainian Festival, Aimed at the Establishment of National Patriotism among Children and Youth). Ministry of Youth and Sports of Ukraine; Family, Youth and

Sports Council of Zhytomyr Regional State Administration, pp. 6–15. [in Ukr.]

5. KOVALCHUK, I., STELNYKOVYCH, S. (2011). Essay on the History of the OUN Activity in Zhytomyr Region under the Leadership of A. Melnyk in the Second Half of 1941: A Monograph. Zhytomyr: O. Olzhych Foundation, Institute of Nation and State; Ruta, 186 p.: il. [in Ukr.]

6. LENARTOVYCH, O. (2011). *Ukrainian National Liberation Movement in Volhynia during the Second World War*. Lutsk: Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine; Lesia Ukrainka Eastern European National University, 410 p. [in Ukr.]

7. *Na zov Kyieva. Ukrainyskyi natsionalizm y II-ii svitovii viini. Zbirnyk statei, spohadiv i dokumentiv*. (Called by Kyiv. Ukrainian Nationalism in the Second World War. Collection of Articles, Memoirs, and Documents (1993). Kyiv: O. Olzhych Research Institute, O. Olzhych Foundation; Dnipro, 540 p. [in Ukr.]

8. OLKHOVSKYI, I. A. *Melnyk Followers in the UPA of Taras Bulba-Borovets* [online]. Available at: <http://poliskasich.org.ua/3p=765> [in Ukr.]

9. TARAN, S., ed. (1993). *OUN: Past and Future. Collection*. Kyiv: O. Olzhych Foundation, 303 pp. [in Ukr.]

10. Paris to Oleh Shtuhl: A Collection in Honor of Oleh Shtuhl-Zhdanovych (1986). *NTSH v Yevropi*. Paris: Ukrainske slovo, 359 p. [in Ukr.]

11. SHTUHL, O. (1941). *Voice of the Centuries: An Essay on the History of Ukraine*. 3rd ed. Kyiv: Ukrainske slovo, 30 p. [in Ukr.]

12. SHTUHL-ZHDANOVYCH, O. (1954?) *Voice of the Centuries: An Essay on the History of Ukraine*. 4th ed. Paris: UPU Library of Self-Education in France. [in Ukr.]

13. SHTUHL-ZHDANOVYCH, O. (1997). *The Price of Blood: Collection*. New York; Kyiv; Toronto: O. Teliha Publishing House, 592 p. [in Ukr.]

14. SHULIAK, O. (1947). *In the Name of Truth: (To the History of the Insurgent Movement in Ukraine)*. Rotterdam, 36 p. [in Ukr.]

S. Hubsykyi

He Believed that Ukraine Would Be Free

(For the 100th Anniversary of O. Shtuhl-Zhdanovych's Birth)

Abstract

On July 1, 2017, we commemorate the 100th anniversary of birth of the prominent Ukrainian political and military figure, literary critic, journalist, OUN(m) chairman (1964–1977), editor-in-chief of the newspaper “Ukrainske Slovo” (1948–1977), fighter for Ukraine’s independence Oleh Shtuhl (pseudonyms O. Zhdanovych and O. Shulyak). He was born in the family of the Orthodox priest Danylo Shtuhl in the village of Lopatychi (Ovruch district, Volhynia province) of the then Russian Empire (currently – Olevsk district of Zhytomyr region).

In his youth, O. Shtuhl graduated from Kremenets Spiritual Seminary and studied at the University of Warsaw. As a student, he was an activist of the Ukrainian Student Community, joined the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN).

Since the mid-1930s, he had maintained friendly relations with O. Teliha and Ye. Malaniuk. After moving to Prague, he began working at the cultural administration office of the OUN, which was then headed by O. Kandyba (Olzhych).

During the Second World War, O. Shtuhl was one of the closest associates of O. Olzhych, a member of the OUN derived Groups. In the Nazi-occupied Kyiv, he contributed to the newspaper “Ukrainske slovo” under extremely dangerous conditions.

He took an active part in the creation of partisan detachments in Volhynia, was a representative of the OUN (m) chairman colonel A. Melnyk at the headquarters of the Ukrainian Insurgent Army “Polisska Sich” headed by T. Bulba-Borovets. O. Shtuhl co-edited the newspaper “Oborona Ukrainy”. From the end of 1943 he had been imprisoned in the Nazi Sachsenhausen concentration camp. After the war, he moved to Paris and, following the decision of the OUN (m), via the court, returned the editorial office and “Ukrainske Slovo” printing house, captured by communists in Paris, to their legitimate owner. From October 17, 1948, he resumed the publication of the weekly as an organ of the OUN (m).

In 1948–1977 (intermittently) O. Shtuhl was the editor-in-chief of the newspaper “Ukrainske Slovo”. After the death of A. Melnyk in 1964, he served as the chairman of the OUN (m). In 1965, 1970 and 1974, respectively, at the 6th, 7th, 8th Great Meetings of the Ukrainian Nationalists (GMUN) he was elected chairman of the OUN (m). O. Shtuhl supported the consolidation of all Ukrainian national liberation forces on the basis of UNR, was one of the founders of the WCFU (World Congress of Free Ukrainians).

He died on November 4, 1977 in a Toronto (Canada) hospital and was buried at the UAOC Orthodox Cemetery in South Bound Brook, New Jersey, USA.